

Kulturmiljøet - en ny indfaldsvinkel til international bistand til udviklingslandene?

Af arkitekt Flemming Aalund, Tegnestuen Raadvad

Efter Rio konferencen og Habitat II er der fokuseret på byernes udvikling ud fra en ny erkendelse om økologiske sammenhænge i miljøet.

Halvdelen af menneskeheden - 3.2 bill. mennesker - vil leve i byerne omkring år 2000. Heraf vil 70 procent være indbyggere i 3. verdenslande, hvor problemerne med den ukontrollerede byvækst vil antage kolossale dimensioner, og ifølge prognoserne vil den eksponentielle vækst fortsætte de næste 20 år (1). Dansk udviklingsbistand har satset ensidigt på at forbedre landbefolkningens levestandard i et forsøg på at modvirke 'flugten' til byerne. Det er udtryk for en sympatisk og idealistisk tankegang, men byvæksten vil under alle omstændigheder finde sted, og lidt kynisk kan man sige, at det er værre at leve i storbyens slum, end det er at være fattig på landet. I storbyen er det enkelte menneske i hvert fald ikke i samme grad del af et kulturelt fællesskab, der er grundlagt gennem en lang udvikling, der giver mening og indhold i tilværelsen. Det moderne storbymenneske vil være underlagt en overordentlig radikal ændring af de eksistentielle livsvilkår, og de fleste vil være sat uden for demokratisk indflydelse på udviklingen, der skaber ensomhed, isolation og stærke sociale spændinger.

International bistand er i stigende grad ved at ændre karakter på baggrund af denne erkendelse. Det indebærer bl.a. at folkelig oplysning og bevidstgørelse er blevet væsentlige elementer i bistandsarbejdet, der også inddrager NGO'er, fordi den lokale forankring er vigtig. Ikke mindst fordi der ofte er en udtalt mistillid mellem de officielle myndigheder og den almindelige befolkning i lande, der har gennemgået stor politisk forandring og ikke har tradition for demokratisk medindflydelse på udviklingen.

Danida har officielt inddraget kulturmiljøet i sin strategi for miljøbistand. 'Indsatsen vil bl.a. bestå i hjælp til landenes udvikling af lovgivning og administrative systemer på dette område samt støtte til styrkelse af lokalbefolkningens inddragelse i skabelsen af bedre bymiljøer og rammer for menneskelig bosætning. Der kan også ydes bistand til sikring af historiske bygninger og miljøer' (2). Hvordan denne ideale målsætning bliver realiseret får indtil videre stå hen.

Jeg vil gerne bidrage med nogle betragtninger, der tager udgangspunkt i fire case-stories med integreret byudvikling og bistand til kulturmiljøet, hvor hensyntagen til den kulturelle egenart og de

fortsættes side 2

**Den Danske Klub for
International By- og
Regionplanlægning**

Peder Skramsgade 2 B
DK 1054 København K
Telefon (+45) 33 91 93 60
Telefax (+45) 33 14 34 35

Indhold i dette nummer:

Kultur - en ny indfaldsvinkel til international bistand til udviklingslandene	s. 1	bosætning i udviklingslande d.14.-15. april 1997.	s. 5	Nye bøger og Interplan medlemsmøde	s. 7
Strategies and Methods for Improving Environmental Quality in Compact Cities	s. 3	Urban Ecology	s. 6	Referat fra dansk opfølgning på Habitat II	s. 8
Workshop om bæredygtig		26. maj til 1. juni Rio 2 ugen	s.6		

historiske forudsætninger spiller en væsentlig rolle for at skabe en ny selv-bevidsthed som udgangspunkt for stabilitet og økonomisk udvikling.

Zanzibar.

Det er bemærkelsesværdigt og tankevækkende at Patric Geddes (1854-1932), en af byplanlægningens pionerer, havde fuldstændt en karriere som professor i botanik og zoologi før han engagerede sig i planlægning som en af fædrene til den første engelske planlægningslovgivning i 1909 (3). Med den indsigt forstod han til fulde den følsomme afhængighed mellem alle de økologiske faktorer, der er grundlaget for liv. Senere forestod han en lang række byplanarbejder i Edinburgh og Madras, hvor han realiserede humanistiske tanker om byplanlægning, som han redegjorde for i den nu klassiske bog *Cities in evolution* (4).

Han betragtede byen som en levende organisme og hans planlægningsstrategi var baseret på, hvad han kaldte 'diagnostic survey' og 'conservative surgery'. Total sanering ('blanket destruction') betegnede han som kortsynet og lige så barnlig, som det vil være at rydde skakbrættet for at slippe foren skakmat. Hans teorier blev bl.a. anvendt ved den første planlægning af Zanzibar by i 1923, hvor H.V. Lanchester tog udgangspunkt i de historiske bykvaliteter med et labyrintisk gadenet og tæt sammenbyggede huse (5). De sociale og politiske spændinger førte siden til en blodig revolution i 1963, som betød at den gamle arabiske bydel blev synonym med kolonitidens undertrykkelse, og den var ved at forslumme. Da flere huse og skoler styrtede sammen med dødelige følger, begyndte der at blive forståelse for, at de gamle sten-

huse også repræsenterede en betydelig økonomisk ressource, til lige med at byen på godt og ondt er en umistelig del af øens historie og nationale identitet. Denne erkendelse blev yderligere skærpet på grund af en voldsom kontrast mellem den gamle bydels sansemættede kvaliteter og det forstemmende betonbyggeri, der blev opført umiddelbart efter revolutionen med østtysk bistand. Takket være en relativ beskeden bistand fra bl.a. UNCHS-Habitat, NORAD og The Aga Khan Trust for Culture er det lykkedes at forstærke bevidstheden om byens enestående kvaliteter og stimulere en økonomisk udvikling, der kommer hele øsamfundet til gode.

Laos

I sydøstasien har det været almindeligt at placere byerne i nærheden af et helligt bjerg, der angiveligt var bolig for lokale

skytssånder og udgjorde en jordisk miniature af det kosmiske bjerg, Meru (6). Den gamle kongeby Luang Prabang ved Mekongflodens øvre løb ligger således omkring det hellige bjerg, Phusi. Kongepaladset ligger mellem bjerget og Mekongfloden og skaber en forunderlig historisk helhed sammen med de mange buddhistiske klostre.

Efter revolutionen i 1975 blev kong Savang Vatthana detroniseret og paladset blev en uvis skæbne til del, indtil det officielt blev anerkendt som National Museum. Bygningerne og samlingerne blev bevaret, omend de var i en sørgelig forfatning, da SIDA i 1992 accepterede at bidrage til en restaurering af bygningen og konservering af samlingerne. Denne bistand var begrundet af flere hensyn.

Paladset vil blive en af hovedattraktionerne i byen og dermed et af de betydeligste turistattraktioner i Laos. Bygningen er oprindeligt opført af den franske koloniadministration under forudsætning af at kongen forblev loyal, samtidig havde kongen guddommelig status og

fremstod som symbolet på det religiøse og verdslige samfund. Samlingerne i paladset afspejler denne position og rummer bl.a. den forgyldte statue af Buddha, Prabangen, der er symbolet på den laotiske stat. Dermed er paladset og de rige samlinger dokumentation for landets historie som kolonistat og kongedømme og dermed betydningsfuld for den nationale selvforståelse, uanset hvilken politisk udvikling landet vil undergå i fremtiden.

Hidtil har Mekongfloden været Indokinas livsnerve. Nu er der etableret vejforbindelse mellem Vientianne og Luang Prabang og videre frem til den kinesiske grænse. Det var kun efter voldsomme protester at vejforbindelsen blev ført uden om byen, så den unikke beliggenhed og det enestående miljø kan bevares som en helhed. Men landet er åbnet for en enorm ydre påvirkning, der radikalt vil transformere landet i løbet af få år. F.eks. bliver unikke, forgyldte buddhafigurer sprayet med guldbronze i udviklingens hellige navn. Desuden vil den nye Mekongbro medføre en betydelig risiko for kulturel dominans fra Thailand, og der

er åbnet op for en ukontrolleret, illegal export af kunstgenstande. Hvis ikke der gøres en meget bevidst indsats for bevaring af kulturmiljøet vil mange af de uerstattelige, autentiske kvaliteter blive ødelagt. Gennem et projekt på omkring 2.5 mill. kroner er der givet en beskedent kompensation på kulturens alter for den massive påvirkning, der uundværlig bliver resultat af de nye vejforbindelser, og som ligeledes er finansieret af SIDA.

Uzbekistan.

Uzbekistans nyerhvervede selvstændighed har forstærket bevidstheden om landets historie. Befolkningen er opdelt i mere end 100 forskellige etniske grupperinger og sprog, men netop derfor er bevidstheden om timuridernes storhed og glans i det 14 og 15. århundrede en vigtig ressource til at skabe en fælles national samhørighed og identitet, både nationalt og internationalt. I Danmark er der ikke mange, der kender ret meget til den nye selvstændige stat Uzbekistan, derimod skaber de legendariske byer på Silkevejen, Samarkand og Bukhara, særlige associationer hos de fleste.

Strategies and Methods for Improving Environmental Quality in Compact Cities.

International Urban Planning and Environment Association afholder i perioden d. 11-14. marts et symposium for The European Sustainable Cities and Towns Campaign. Symposiet foregår i Groningen. Henvendelse på tlf: 00 31 50 3 33 895.

Registan-pladsen i Samarkand med Ulug-Beg, Sher-Dor og Tillya-Kari madrasaerne er et nationalt symbol.

Inden for den islamiske kulturkreds er det måske kun Maidan-i Shah pladsen i Isfahan, der kan give en tilsvarende monumental arkitekturoplevelse som Registan i Samarkand, men desværre opleves pladsen livløs. Under sovjettiden blev de mest spektakulære historiske bygninger restaureret som turistattraktioner, der kunne udnyttes økonomisk af Intourist under devisen 'A Museum in the Open'. 'Shor-Su' (også kaldet 'Samarkands navle') og den tidligere bazargade, der gik hen over pladsen foran Tillya-Kari moskeen, ligger delvis øde hen. Handlen er blevet reguleret til ren souvenir og kitch og der skal betales entré for at komme ind på pladsen. Stedet er frataget historisk identitet ved ikke længere at være en integreret del af byens liv og monumenterne er reduceret til en kulisser for det 'Son et lumière' show, der fremføres for turisterne. Man mærker hensigten og bliver forstemt.

En rapport fra Verdensbanken, der er udarbejdet på grundlag af undersøgelser i 192 lande, konkluderer at kun 16 % af økonomisk vækst stammer fra fysisk kapital (maskiner, bygninger og infrastruktur), 20 % stammer fra naturressourcer, medens

64% kan tilskrives menneskelig og social aktivitet. Heri er kultur i bred forstand af afgørende betydning (7). Med den begrundelse har UNDP finansieret et bistandsprojekt i samarbejde med Unesco og World Tourism Organization (WTO), der skal bidrage til kulturbevaring og udvikling af en bæredygtig turisme.

På symbolsk vis er projektet associeret med den internationale samhandel og kulturudveksling, der foregik langs med de historiske silkeveje og som skabte det økonomiske grundlag for opførelsen af de historiske byer, Khiwa, Bukhara og Samarkand. Det var heller ikke tilfældigt at kulturpersonligheder som Avicenna og Ulug Beg og mange andre kendte kunstnere og videnskabsmænd virkede her i en periode, hvor herskerne patroniserede de skønne kunster. Hensigten er, at de nye muligheder for regional og international samkvem igen skal skabe grundlag for økonomisk vækst. Restaurering af historiske bygninger og forbedring af de gamle bydeles infrastruktur er konkrete midler til at genskabe denne synergi mellem kultur og udvikling.

Georgien

Respekt for kulturel egenart er en nødvendig forudsætning for fredelig sameksistens i multi-etniske og sammensatte religiøse samfund, ikke mindst i

Kaukasus. Både i forhold til en fredelig sameksistens mellem de nye selvstændige lande, men også i forhold til de uafklarede etniske spørgsmål i Georgien med hensyn til den fremtidige status for Abkhasien og Sydossetien, er det nødvendigt at respektere den kulturelle egenart, der bl.a. symboliseres af historiske bygninger og monumenter. FN's fredsbevarende observatør-mission i Georgien, der i øvrigt har dansk deltagelse, er vigtig i den aktuelle konflikt, men på længere sigt er det nødvendigt med mere permanente tillidsskabende foranstaltninger. Derfor er Europarådet interesseret i at bistå Georgien med ændringer i den eksisterende lovgivning, især med henblik på sikring af demokratiske menneskerettigheder. Og på sin side er landet interesseret i at blive integreret i Europa. Georgien har nu observatør-status og deltog bl.a. ved Europarådets konference i Helsingfors den 30-31 maj 1996, hvor den danske Miljø- og Energi-minister talte om nødvendigheden af bevaring af kulturmiljøet med udgangspunkt i den danske Natur- og Miljøpolitiske redegørelse (8).

Sovjettidens centraliserede magtstruktur har stækket det lokale initiativ og den folkelige indflydelse på udviklingen med det resultat, at de historiske bydele forslummer på grund af manglende vedligeholdelse og uklarhed omkring ejerforhold.

Samtidig er der skabt umenneskelige levestandarder i det industrialiserede betonbyggeri, der er opført i udviklingens hellige navn. Under de aktuelle forhold fungerer elevatorerne ikke på grund af manglende elforsyninger og vand må bæres op til 13. etage. Overfor den udvikling har der bredt sig en voksende frustration og apati. Også den ortodokse kirke og den nationale identitet blev undertrykt. Helt symbolsk gav det sig udtryk i at republikken blev kaldt Grusien, medens landets historiske navn, Georgien, ikke måtte benyttes(9).

Ønsket om selvstændighed er nært forbundet med bevidstheden om national identitet og selvfølelse, der er symboliseret i de historiske bygninger og

monumenter, hvoraf hovedparten er middelalderlige kirker. Desuden er den Ortodokse georgiske Kirke en stærk kulturel faktor i landet, der kan medvirke aktivt til genopbygning på grundlag af en etisk og ansvarsbevidst holdning. Verdensbankens aktuelle udviklingsstrategi i Georgien involverer derfor en række forskellige initiativer, der skal skabe større bevidsthed om kulturmiljøet og forbedre de administrative og lovgivningsmæssige muligheder for at bevare den unikke kultur som en integreret del af bestræbelserne for at forbedre bosætning og infrastruktur.

Eksistentielle problemer.

De fire eksempler drejer sig om udviklingsbistand til lande, der

har gennemgået store politiske omvæltninger og dertil kommer voksende urbaniseringsproblemer. Begge forhold har stærke politiske implikationer, hvorimod traditionel fattigdoms- og sundhedsorienteret bistand er relativt værdineutral, fordi den ikke direkte begrænser andre befolkningsgruppers økonomiske muligheder.

I Europa har vi efterhånden etableret en velfungerende planlægning og lovgivning til bevaring af by- og bygningskulturen, der opfattes som en umistelig del af kulturarven. Det er så langt fra tilfældet i udviklingslandene, hvor økonomisk eksploitering sker på bekostning af det historiske bymiljø. Den udvikling er særlig graverende i Sydøstasien, hvor den stærke økonomiske

Workshop om bæredygtig bosætning i udviklingslande d.14.-15. april 1997

Forum for Energi og Udvikling, Dansk International Bosætningservice og Department of Human Settlements, Kunstakademiets arkitektskole afholder i april en workshop om bæredygtig bosætning i udviklingslande. Workshoppen støttes økonomisk af DANCED.

De overordnede temaer vil være byudvikling, bæredygtigt ressource- og energiforbrug, tilpasset teknologi, kapacitetsopbygning samt folkelig deltagelse.

25 repræsentanter fra NGO'er og kommuner i Syd vil deltage i workshoppen.

Interplans formand Jean-Pierre Zafiryadis vil tale om rådgivernes rolle i byudviklingsprojekter.

Af udenlandske oplægsholdere kan nævnes:

Patrick Wakeley, Development Planning Unit, University of London:

"The Role of Community Participation in the Informal City"

"The Role of Local Government in Housing"

Researcher Paul Jenkins, Center for Environment and Human Settlements, School of Planning and Housing, Edinburgh College of Art: *"Policies for housing the Urban poor in Southern Africa."*

Vi opfordrer vores medlemmer til at komme til workshoppen. Program kan rekvireres hos på Interplans sekretariat fra medio marts.

udvikling er med til at ødelægge historiske bykvaliteter med en foruroligende hastighed.

Urolighederne i Georgien lige efter massakren i Tbilisi i 1989 havde på foruroligende vis mange ligheder med de etniske og religiøse konflikter i det tidligere Jugoslavien, hvor bevidst ødelæggelse af historiske bygninger blev et led i krigen. Sådan har det været i alle totalitære regimer. Uden kultur-minder, ingen historie, ingen identitet og dermed heller ingen hævde på fremtiden, sådan synes den hensynsløse og kyniske begrundelse at være for at ødelægge modstanderens identitet.

Derfor er bevaring af kulturarven og retten til kulturel identitet sat på den internationale dagsorden som en væsentlig forudsætning for en fredelig og demokratisk udvikling. Det vigtigste indlæg i den argumentation er leveret i rapporten om

'Our Creative Diversity' (10) og den burde skabe et nyt værdigrundlag for dansk udviklingsbistand.

Ordforklaring:

Økologi: videnskaben om sammenhængen mellem levende væsner og naturforhold.

Kultur: et samfunds eller et menneskes åndelige og materielle udvikling eller stade.

Identitet: indbegrebet af de elementer, der gør en person (el. et samfund) til en individualitet; bevidstheden om trods alle forandringer stadig at være det samme tænkende væsen.

Eksistentialisme: betegnelse for retning i nyere tysk og fransk filosofi og deraf afhængig litterær retning, der søger at kaste lys over grundvilkårene for menneskets eksistens; eksistentiel: af afgørende betydning for ens (åndelige) liv.

Referencer:

(1) Urban culturescape' p. 237, i Javier Pérez de Cuéllar *et al.*, *Our creative diversity, Report of the World Commission on Culture and Development*, UNESCO, 1995.

(2) Danida/Danced, *Strategi for miljøbistand til udviklingslandene*, 1996.

(3) Philip Boardman (with an introduction by Lewis Mumford), *Patric Geddes, maker of the future*, The University of North Carolina Press, 1944.

(4) Patric Geddes, *Cities in Evolution*, original version 1915, republished by Association for planning and Regional Reconstruction, London 1949.

(5) H.V. Lanchester, *Zanzibar, A study in Tropical Town Planning*, Cheltenham 1923. Se desuden Flemming Aalund, 'Areas of concern: Zanzibar Old Stone Town', *Monumentum*, vol. 26, 1983, pp. 143-162.

(6) G. Coedès, *The Making of South East Asia*, (første udg. på fransk, 1962), University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1963

(7) Min oversættelse, baseret på referat af tale af UNDP Res. Rep. i Uzbekistan ved UNDP/Unesco conference: *Rebuilding the Silk Route: Cultural Tourism and the Revival of Heritage in Uzbekistan*, Bukhara, februar 1996.

(8) Miljø- og Energiministeriet, *Natur- og Miljøpolitisk Redegørelse* 1995, samt *Redegørelse til Folketinget om kulturmiljøområdet af 21.11.1995* (Redegørelse nr. R 4). Det vil i denne forbindelse også være relevant at henvise til Europarådet, *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*, European Treaty Series no. 121 (også kaldet 'Granadakonventionen'), Granada, 3.10.1985.

(9) Se bl.a. Hans Scherfig, *Morgenrødens land, litterær rejse i Grusien*, 1971.

(10) Javier Pérez de Cuéllar *et al.*, *Our creative diversity, Report of the World Commission on Culture and Development*, UNESCO, 1995.

Artiklen er skrevet af Flemming Aalund, Tegnesteuen Raadvad
Raadvad 40
2800 Lyngby. Flemming Aalund er også forfatter til Interplans publikation: "Physical Planning and Preservation of Buildings and Historic Settlements in Denmark".

Urban Ecology

Konference i Leipzig 25-29 juni. Konferencen har til formål at introducere internationale erfaringer i forskning, planlægning og praksis. Arr: UFZ: -Centre for Environmental Research Leipzighalle. Pris 300 DM.

Kontakt: Ovennævnte, tlf: +49 341/235-2264. Fax: +49 341/235-2534

26. maj til 1. juni Rio 2-ugen

92-gruppen har taget initiativ til Rio 2-ugen, som skal synliggøre og koordinere lokale aktiviteter, som udspringer af Rio-konferencen. Målet er at fremme erfaringsopsamlingen og holde Rio-konferencen levende i lokalområderne. Landsplanafdelingen har lavet en spørgeskemaundersøgelse der viser, at over 50% af landets kommuner er igang med det lokale Agenda 21 arbejde.